

بررسی رقابت پذیری ارقام مختلف برنج در استان های مازندران و گلستان تحت سناریوهای مختلف ارزی

حامد رفیعی^{۱*}، افشین امجدی^۲

۱- مدیر گروه سیاست های حمایتی، مؤسسه پژوهشهای برنامه ریزی اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی،

۲. دانشجوی دوره دکتری اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران،

*Hamedrafiee@ut.ac.ir

چکیده

رقابت پذیری محصولات کشاورزی و تولید محصولات رقابت پذیر همواره از اهمیت خاصی در اقتصاد برخوردار بوده است. تغییرات نرخ ارز و تغییر شرکای تجاری ایران در بازاهای جهانی، این رقابت پذیری را تحت تأثیر قرار خواهد داد. در این مطالعه به برآورد میزان رقابت پذیری انواع ارقام برنج غالب در دو استان مازندران و گلستان با توجه به تغییرات نرخ ارز پرداخته می شود. بر این اساس رقابت پذیری با استفاده از سه نرخ ارز واقعی دلار، یورو و نرخ ارز تعادلی و محاسبات شاخص های هزینه منابع داخلی، سود خالص اجتماعی و هزینه منفعت اجتماعی برای سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷ برآورد گردید. نتایج این مطالعه نشان داد که با افزایش نرخ ارز شاخص رقابت پذیری انواع ارقام برنج در استان های مازندران و گلستان بهبود یافته و در نرخ ارز تعادلی این شاخص به مناسب ترین حالت خود رسیده است. بنابراین دستیابی به نرخ ارزی که برآمده از تعادل بلندمدت اقتصاد کشور است، به نفع بخش کشاورزی بوده و یکی از راه های دستیابی به تولیدات قابل رقابت در بلندمدت خواهد بود.

طبقه بندی JEL: O24, D51, Q18, D51

کلمات کلیدی: رقابت پذیری، تغییرات نرخ ارز، ارقام برنج، مازندران، گلستان

مقدمه

اهمیت مطالعه مزیت نسبی مناطق و کشورها با توجه به تئوری اقتصادی قانون مزیت نسبی نمایان تر می شود. این قانون شامل دو بخش اثباتی و دستوری است. قانون اثباتی به معنی اینکه منطقه یا کشور مورد نظر در صورت قرار گرفتن در موقعیت رقابتی چه محصولی را انتخاب کند. در واقع با در نظر گرفتن این قانون می توان تصمیمات سیاستی مناسب برای منطقه پیشنهاد کرد. بنابر این دو قانون، چنانکه همه مناطق یا کشورها از این مزیت ها آگاه باشند و بر اساس آن عمل کنند، تخصص و تقسیم کار منطقه ای و بین المللی گسترش پیدا کرده و در مجموع تولید جهانی و به تبع آن رشد اقتصادی و رفاه عمومی در همه کشورها افزایش پیدا می کند. تولید یک محصول بر اساس هدف های مختلفی صورت می گیرد. در سطح خرد، هدف تولیدکنندگان حداکثر سازی سود بازاری است، در حالی که در سطح کلان سیاستگذاران درصدد حداکثر سازی منافع و سود اجتماعی محصول هستند. حداکثر سود اجتماعی در تولید یک محصول زمانی تحقق می یابد که آن محصول از مزیت نسبی بالایی برخوردار باشد. لذا بررسی مزیت نسبی محصولات مختلف به سیاستگذار این امکان را می دهد که با طراحی و ارائه الگوی مناسب، تولیدکنندگان را به سمت تولید محصولی با حداکثر سودآوری اجتماعی هدایت کند.

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده ژنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱-۲ اسفند ۱۳۹۱

(محور برنج ایرانی، سرمایه ملی)

استان‌های مازندران و گلستان به عنوان دو قطب بزرگ کشاورزی در کشور همواره مطرح بوده و بر این اساس پرداختن به مبحث مزیت نسبی به منظور بهبود سامانه تولید محصولات زراعی در استان‌های مذکور از اهمیت قابل توجهی برخوردار خواهد بود. بر اساس اطلاعات جهاد کشاورزی استان مازندران در سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷ حدود ۴۶۱۲۸۱ هکتار زمین‌های استان تحت کشت محصولات زراعی قرار داشته که ۵۷/۳۵ درصد آبی و ۴۲/۶۵ درصد دیم بوده است. استان مازندران با حدود ۲۲۱/۵ هزار هکتار سطح زیر کشت برنج و تولید ۱۰۳۹ هزار تن شلتوک به عنوان قطب کشاورزی کشور در زمینه این محصول بوده به گونه‌ای که ۴۲ درصد برنج کشور توسط این استان تأمین می‌شود و از این حیث رتبه اول برنج را در کشور به خود اختصاص داده است (سازمان جهاد کشاورزی استان مازندران، ۱۳۹۰). همچنین در سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷، از مجموع اراضی استان گلستان نیز ۶۸۶۷۵۹ هکتار به کشت محصولات زراعی اختصاص یافت که ۵۰/۳۴ درصد آن را کشت دیم و ۴۹/۶۶ درصد هم کشت آبی تشکیل می‌داد. گندم آبی و دیم به ترتیب با ۲۱۹۹۸۷ (۳۲ درصد کل اراضی) و ۱۵۹۰۲۳ (۲۳ درصد اراضی) و مجموعاً ۵۵ درصد، بیشترین سطح زیر کشت را دارا خواهند بود. پس از محصولات گندم، جو، سویا، محصول برنج در مکان چهارم قرار دارد (سازمان جهاد کشاورزی استان گلستان، ۱۳۹۰).

در زمینه بررسی مزیت نسبی ژونگ و همکاران (۲۰۰۲) با استفاده از شاخص‌های سود خالص اجتماعی، شاخص مزیت اقتصادی، شاخص مزیت مقیاس و شاخص مزیت جمعی، مزیت نسبی منطقه‌ای غلات از جمله برنج را در چین محاسبه کردند. بر اساس نتایج بدست آمده کشور چین دارای مزیت نسبی تولید حبوبات است و در این زمینه دارای قدرت رقابت جهانی است.

شهاب الدین و دوروش (۲۰۰۲) در مطالعه‌ای با به کارگیری داده‌های دو مقطع زمانی ۱۹۹۶-۱۹۹۷ و ۱۹۹۸-۱۹۹۹ ارتباط کارایی تولید محصولات در بنگلادش و مزیت نسبی آنها در تجارت جهانی را با استفاده از دو شاخص سود خالص اجتماعی و هزینه منابع داخلی بررسی کردند و نشان دادند که این کشور در تولید برنج برای جانشینی واردات دارای مزیت نسبی است، اگرچه در صادرات سودمندی برنج کمتر از سایر محصولات می‌باشد.

موهانتی و همکاران (۲۰۰۲) شرایط رقابتی و کارایی تولید پنبه در هند را با استفاده از ماتریس تحلیل سیاستی بررسی کردند. آن‌ها نشان دادند که پنبه در ایالت‌هایی که دارای مزیت نسبی هستند، کشت نمی‌شود. بنابراین کشت آن به صورت غیرکارا انجام می‌شود. در صورت عدم وجود دخالت‌های دولت، ایالت‌های مورد بررسی دارای پتانسیل کشت محصولاتی از قبیل نیشکر و بادام زمینی هستند.

باها و جوست (۲۰۰۵) به بررسی اثرات تولید داخلی ذرت و گوشت گوسفند در آفریقای جنوبی پرداختند. در این مطالعه مزیت نسبی تولید محصولات مذکور با استفاده از شاخص‌های مزیت نسبی آشکار شده و مزیت نسبی آشکار شده متقارن برآورد گردید. نتایج نشان داد که تولید گوشت گوسفند در ۱۷ سال از ۲۲ سال و ذرت در ۱۸ سال از ۲۲ سال مورد بررسی دارای مزیت نسبی تولید بوده‌اند. مزیت نسبی تولید محصولات پنبه، سورگوم، بادام زمینی، کلزا،

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده ژنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱۳۹۱ اسفند ۱-۲

(محور برنج ایرانی، سرمایه ملی)

ارزن، سبزیجات و هندوانه توسط الزاکی و همکاران (۲۰۰۶) با بکارگیری ماتریس تحلیل سیاستی در کشور سودان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که هزینه تولید داخلی محصولات زراعی بسیار بالا است. استفاده غیر کارا و عدم وجود تکنولوژی مناسب جهت تولید از دلایل سود پایین کشاورزان از تولیدات عنوان شده است. در این مطالعه تحلیل حساسیت تولیدات نسبت به تغییر سود و مالکیت اراضی مورد بررسی قرار گرفت. بنابر نتایج به دست آمده کشور سودان تنها در صورت مصرف داخلی مزیت نسبی تولید محصولات ذکر شده را دارد.

ماکوشولو و جوست (۲۰۰۶) در مقاله‌ای به بررسی مزیت نسبی محصولات باغی در آفریقای جنوبی پرداختند. در این مطالعه محصولات گیلاس، سیب و هلو انتخاب شد و با استفاده از معیار هزینه منابع داخلی مزیت نسبی این محصولات محاسبه شد. به منظور بررسی تأثیر نوسانات عواملی نظیر نرخ ارز و قیمت‌ها، تحلیل حساسیت نیز برای نرخ ارز و قیمت صورت گرفت. نتایج بدست آمده از این مطالعه نشان داد که در زمین‌های کم ارتفاع کلیه محصولات، دامنه کوه دو محصول سیب و هلو، اراضی اطراف رودخانه سینک و پر ارتفاع، محصول سیب دارای مزیت نسبی هستند.

کاپاج و همکاران (۲۰۱۰) مزیت نسبی تولید روغن زیتون را در آلبانی با استفاده از ماتریس تحلیل سیاستی مورد بررسی قرار دادند. مقادیر به دست آمده از شاخص‌ها نشان داد که تولید روغن زیتون در آلبانی برای تولیدکنندگان داخلی سودآور است اما دارای مزیت نسبی صادراتی در مقایسه با دیگر رقبای خود در اتحادیه اروپا نیست. افزایش بهره‌وری به عنوان روشی برای توسعه صنعت روغن زیتون در این کشور پیشنهاد شده است. بوریانووا (۲۰۱۰) به بررسی روند رقابتی تجاری محصولات زراعی کشور چک پس از پیوستن به اتحادیه اروپا پرداخته است. وی در این مطالعه با استفاده از شاخص‌های مزیت نسبی آشکار شده، شاخص بالاسا و شاخص میچیلی، مزیت نسبی صادراتی محصولات را مورد محاسبه قرار داده است. مقادیر به دست آمده از شاخص‌ها وجود مزیت نسبی طی دوره ۲۰۰۴-۲۰۰۸ را نشان داد.

نتایج تحقیق عزیز و زیبایی (۱۳۸۰) نتایج نشان داد که استان‌های گیلان و مازندران در تولید برنج نسبت به کشورهای سوریه، تایلند و کویت مزیت نسبی دارند، ولی نسبت به کشورهای چینی، هند، آذربایجان، ویتنام، پاکستان و اروگوئه مزیت نسبی ندارند و استان فارس نیز تنها نسبت به سوریه، ترکمنستان و تایلند دارای مزیت نسبی است. عین‌اللهی (۱۳۸۸) مزیت نسبی محصول لوبیا را در استان زنجان در سال زراعی ۸۳-۱۳۸۲ با اندازه‌گیری شاخص‌های هزینه منابع داخلی، نسبت منفعت به هزینه اجتماعی و سود خالص اجتماعی در دو سناریوی قدرت برابری خرید نسبی و مطلق مورد بررسی قرار داد. بنا بر نتایج مطالعه، مقادیر معیارهای هزینه منابع داخلی و نسبت منفعت به هزینه اجتماعی در هر دو سناریو، کمتر از یک و شاخص سود خالص اجتماعی مثبت محاسبه شد. نتایج نشان داد که استان زنجان در تولید محصول لوبیا دارای مزیت نسبی است. سالم و زارع (۱۳۸۹) به بررسی بازاریابی و مزیت نسبی بادام در استان یزد پرداختند. آن‌ها مزیت نسبی را با استفاده از معیار هزینه منابع داخلی برآورد کردند. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان داد که تولید بادام در استان یزد دارای مزیت نسبی می‌باشد و حمایت بیشتر از تولیدکنندگان این

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده زنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱-۲ اسفند ۱۳۹۱

(محور برنج ایرانی، سرمایه ملی)

محصول به وسیله دستگاه‌های ذیربط دولتی توصیه می‌شود. دشتی و همکاران (۱۳۸۹) به تعیین مزیت نسبی کشورهای صادرکننده پسته از دو شاخص مزیت نسبی آشکار شده و مزیت نسبی آشکار شده متقارن در طول سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۰۰ پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که از بین کشورهای صادرکننده پسته تنها کشورهای لوکزامبورگ، آمریکا، سوریه، هلند، قبرس، اسلواکی، یونان و اردن دارای مزیت نسبی در صادرات پسته می‌باشند. به علاوه نتایج حاصل از شاخص مزیت نسبی بیانگر اختلاف فراوان مزیت نسبی صادراتی کشور ایران نسبت به سایر کشورهای صادرکننده پسته می‌باشد اما این مزیت نسبی طی سال‌های مورد مطالعه در حال کاهش بوده است. رضایی و همکاران (۱۳۸۹) به بررسی سیاست‌های حمایتی و مزیت نسبی تولید و صادرات پیاز در استان اصفهان پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که در تمام سال‌های مورد بررسی، دولت از بازار نهاده‌ها و محصول حمایت کرده است؛ با وجود این، محصول پیاز در کل دوره (بجز سال ۱۳۸۳) مزیت نسبی تولید نداشته است. حاجی رحیمی و اسدی شیرین (۱۳۸۹) نشان داند محصولات گندم آبی، جو آبی، ذرت، سیب زمینی و گوجه‌فرنگی در سال‌های زراعی ۸۱-۱۳۸۰ و ۸۲-۱۳۸۱ در هر دو سال و محصول نخود دیم تنها در سال زراعی ۸۲-۱۳۸۱ دارای مزیت نسبی و بقیه محصولات فاقد مزیت نسبی بوده‌اند. در بین محصولات دارای مزیت نسبی، سیب زمینی دارای بالاترین میزان مزیت نسبی بود. به عبارت دیگر، از نظر قدرت رقابت در بازار جهانی، این محصول بیشترین توانمندی را دارد. بعد از سیب‌زمینی، گوجه‌فرنگی، ذرت، گندم آبی و جو آبی در رده‌های بعدی توانمندی قرار گرفتند. با توجه به مطالعات انجام‌گرفته، این مطالعه علاوه بر برآورد شاخص‌های مورد نظر، برای نخستین بار اثر تغییرات نرخ ارز (ارز دلار، یورو و نرخ ارز تعادلی کشور) بر مزیت رقابتی انواع ارقام برنج در استان‌های مازندران و گلستان تعیین خواهد نمود و میزان تغییرپذیری نتایج با تغییرات نرخ ارز مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

مواد و روش‌ها

همانگونه که پیش‌تر اشاره شد، اساس روش تحقیق مطالعه حاضر برآورد شاخص‌های هزینه‌ی مزیت رقابتی است. نوآوری این مطالعه در آن است که با انواع نرخ‌های ارز سایه‌ای دلار، یورو و نرخ ارز تعادلی به برآورد این شاخص‌ها خواهد پرداخت. شاخص هزینه منابع داخلی (DRC)، بر مبنای مقایسه هزینه فرصت منابع به کار رفته در تولید یک واحد محصول با ارزآوری خالص آن در صورت صادرات به دست می‌آید. مفهوم هزینه منابع داخلی را می‌توان به صورت نسبت هزینه فرصت عوامل داخلی به پول ملی به حاصلضرب ارزش افزوده جهانی به پول خارجی در نرخ موثر ارز تعریف کرد. لذا از رابطه (۱) برای محاسبه DRC استفاده می‌شود:

$$DRC = \frac{\sum b_{ok} P_k^s}{P_o^b - \sum \alpha_{oj}^b P_{of}^b} = \frac{\sum b_{ok} P_k^s}{(P_o^b - \sum \alpha_{oj}^b P_j^b) E^*} \quad (1)$$

که در آن P_o^b معادل قیمت سر مزرعه ستانده 0، P_k^s ، قیمت سایه‌ای نهاده غیر قابل تجارت k ، P_j^b قیمت سر مرز نهاده قابل تجارت j به ارز خارجی a_{oj} ، مقدار لازم از نهاده j ام جهت تولید یک واحد ستانده 0، b_{ok} ، مقدار لازم از نهاده k ام برای تولید یک واحد ستانده 0 و E^* نرخ سایه‌ای ارز می‌باشند. در رابطه بالا، صورت کسر، هزینه فرصت همه عوامل تولید و نیز اقلام غیر تجاری را که امکان واردات آن وجود ندارد، برای تولید یک واحد محصول j اندازه گیری می‌کند و مخرج کسر ارزش افزوده جهانی محصول تولیدی (ارزآوری خالص آن) را نشان می‌دهد. در صورتی که شاخص به دست آمده کوچکتر از یک باشد بیانگر وجود مزیت نسبی در تولید محصول می‌باشد و در غیر این صورت نشانگر نبود مزیت نسبی است. معیار نسبت منفعت به هزینه (SCB) نیز بصورت رابطه زیر برآورد می‌شود:

$$SCB = \frac{\sum_{ok} b_{ok} P_k^s + (\sum_{oj} a_{oj} P_j^s)}{P_o^s} = \frac{\sum_{ok} b_{ok} P_j^s + (\sum_{oj} a_{oj} P_j^s) E^*}{(P_o^s) E^*} \quad (2)$$

که در آن Y_o عملکرد در هکتار ستانده 0، P_o^s قیمت سایه‌ای ستانده 0، بر حسب ارز خارجی، P_j^s قیمت سایه‌ای نهاده قابل تجارت j می‌باشند. این شاخص نیز چنانچه کوچکتر از یک باشد بیانگر وجود مزیت نسبی در تولید محصول بوده و در غیر این صورت بیانگر نبود مزیت نسبی است. در واقع DRC و SCB را می‌توان از رابطه سود خالص اجتماعی استخراج نمود، که بصورت رابطه زیر خواهد بود:

$$NSP_o^s = (P_o^s - \sum_{oj} a_{oj} P_j^s - \sum_{ok} b_{ok} P_k^s) Y_o = (P_o^b - \sum_{oj} a_{oj} P_j^b - \sum_{ok} b_{ok} P_k^s) Y_o \quad (3)$$

مقادیر بزرگتر از صفر در مورد این شاخص بیانگر مزیت نسبی محصول مورد نظر و کوچکتر از صفر شدن آن بیانگر عدم مزیت می‌باشد. نرخ ارز معمولاً به دو روش نسبی و مطلق محاسبه می‌شود. در ذیل نحوه محاسبه نرخ سایه‌ای ارز مطلق و نسبی آورده شده است (رفیعی، ۱۳۸۵):

$$\text{نرخ سایه‌ای ارز (PPP مطلق)} = \frac{P_{Ig}}{P_{dg}} \quad (4)$$

$$\text{نرخ سایه‌ای ارز (PPP نسبی)} = \left(\frac{P_I}{P_I^*}\right) E_0 \quad (5)$$

که در آن P_{Ig} ، قیمت یک اونس طلا در بازار داخلی (بر حسب ریال)، P_{dg} قیمت یک اونس طلا در بازار جهانی (بر حسب دلار)، P_I شاخص قیمت خرده‌فروشی خارجی، P_I^* شاخص قیمت خرده‌فروشی داخلی و E_0 نرخ آزاد ارز در سال پایه می‌باشند.

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده زنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱-۲ اسفند ۱۳۹۱

(محور برنج ایرانی، سرمایه ملی)

اما با توجه به نوسانات متعدد قیمت طلا در بازارهای داخلی و جهانی، در این مطالعه از روش نسبی استفاده شده است. اما در این مطالعه سعی شده تا برخلاف مطالعات پیشین تنها به محاسبه نرخ ارز دلار بسنده نشود. توجه به این نکته که شرکای تجاری ایران از کشورهای اروپایی و اتحادیه اروپا می‌باشند (بویژه آلمان و فرانسه) اهمیت توجه به نرخ ارز یورو را مشخص خواهد نمود. لذا، در این مطالعه دو نرخ ارز استفاده شد. ابتدا نرخ ارز یورو محاسبه شده و شاخص‌ها بر این اساس برآورد گردید و در مرحله بعد، نرخ ارز دلار محاسبه و نتایج از ابتدا تکرار گردید و در نهایت به مقایسه اثر هر یک از این نرخ‌های ارز پرداخته شد. همچنین در این پژوهش برای اولین بار اثر استفاده از نرخ ارز تعادلی بر شاخص‌های مورد نظر نیز تعیین خواهد شد. محاسبه نرخ ارز تعادلی برای سال زراعی مورد بررسی برمبنای در نظر گرفتن تعادل بلندمدت اقتصاد، در مطالعه اتقایی (۱۳۸۹) برآورد شده است. در این پژوهش به دلیل اهمیت شاخص‌های هزینه‌ای و فیزیکی، شاخص‌های NSP, DRC و SCB برای ارقام مختلف برنج در استان‌های مازندران و گلستان برآورد خواهد شد. داده‌های این مطالعه هزینه‌های زراعی و همچنین میزان تولید و عملکردها از وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۹) استخراج شده است. در مورد قیمت‌های صادراتی و وارداتی و نرخ ارز از اطلاعات موجود در گمرک جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۹)، بانک مرکزی (۱۳۸۹) و بانک جهانی (۲۰۱۰) استفاده شده است.

نتایج و بحث

نرخ ارز محاسباتی بر مبنای نرخ سایه‌ای دلار، یورو و تعادلی به ترتیب $5/5826$ ، $0.5/8316$ و $7/10195$ ریال می‌باشد. همانگونه که بیان شد، نرخ ارز سایه‌ای یا واقعی دلار و یورو برای سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷ بر اساس رابطه (۵) استخراج شده‌اند. اما نرخ ارز تعادلی که برآمده از تعادل اقتصاد می‌باشد، برای سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷ از مطالعه اتقایی (۱۳۸۹) استخراج گردید.

برآورد شاخص DRC در استان مازندران بیانگر آن است که در نرخ ارز سایه‌ای دلار برنج دانه بلند مرغوب و برنج دانه بلند پرمحصول فاقد مزیت رقابتی می‌باشند. در حالیکه برنج دانه کوتاه دارای مزیت رقابتی بوده است. اما در نرخ سایه‌ای ارز یورو که بیشتر از نرخ سایه‌ای دلار می‌باشد، هر سه محصول دارای مزیت نسبی خواهند بود. همچنین در نرخ ارز تعادلی که برآمده از تعادل کل اقتصاد است، شاخص‌های مورد نظر بهبود یافته و مزیت رقابتی بیش از سایر نرخ‌های ارز محاسبه گردید. لذا می‌توان نتیجه گرفت که افزایش نرخ‌های واقعی ارز منجر به بهبود شاخص مزیت نسبی ارقام مختلف زراعی در استان مازندران شده است.

در استان گلستان با توجه به نتایج ارائه شده در جدول ۱، به عکس استان مازندران در نرخ سایه‌ای دلار ارقام برنج دانه بلند مرغوب و پرمحصول دارای مزیت رقابتی می‌باشند و سایر ارقام فاقد این مزیت نسبی هستند. در استان گلستان نیز با افزایش نرخ واقعی ارز مزیت نسبی ارقام مختلف بهبود خواهد یافت. در نهایت مناسب‌ترین مزیت رقابتی در شرایط نرخ ارز تعادلی اتفاق خواهد افتاد.

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده ژنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱-۲ اسفند ۱۳۹۱

(محور برنج ایرانی، سرمایه ملی)

جدول ۱- بررسی شاخص هزینه منابع داخلی (DRC) در انواع برنج تولیدی

استان	محصول	دلار	یورو	تعادلی
مازندران	برنج دانه بلند مرغوب	۱/۳۴	۰/۸۸	۰/۷۰
	برنج دانه بلند پرمحصول	۱/۱۵	۰/۷۵	۰/۵۹
	برنج دانه کوتاه	۰/۴۶	۰/۳۲	۰/۲۶
گلستان	برنج دانه بلند پرمحصول	۰/۸۱۴	۰/۵۴۲	۰/۴۳۲
	برنج دانه بلند مرغوب	۰/۹۲۸	۰/۶۲۲	۰/۴۹۸
	برنج دانه متوسط پرمحصول	۱/۲۱۲	۰/۸۲۰	۰/۶۵۹
	برنج دانه متوسط مرغوب	۱/۰۹۰	۰/۷۲۷	۰/۵۸۱

مأخذ: یافته‌های مطالعه

همانگونه که بیان شد، افزایش نرخ واقعی ارز منجر به بهبود شاخص مزیت نسبی ارقام مختلف برنج در دو استان مازندران و گلستان شده است. همانگونه که مشخص است که وضعیت مزیت نسبی از نرخ ارز واقعی دلار به نرخ ارز واقعی یورو و پس از آن از نرخ ارز یورو به نرخ ارز تعادلی بهبود یافته است. لذا می‌توان به این نتیجه رسید که چنانچه شرایط موجود در بازار به شرایط تعادلی نزدیک شود و نرخ ارز واقعی در تعادل با شرایط موجود در بازار تعیین شود، آنگاه وضعیت تولیدات کشاورزی (بطور خاص ارقام مختلف برنج) بهبود خواهد یافت و رقابت‌پذیری این محصولات بیشتر خواهد شد. این نتیجه منطبق با اهداف چشم‌انداز توسعه و طرح تحول اقتصادی در کشور می‌باشد. نتیجه برآورد شاخص NSP نیز منطبق با نتیجه بدست آمده در مورد DRC بوده است. این نتیجه در جداول ۲ گزارش شده است. همانگونه که این نتیجه نیز نشان می‌دهد، مناسب‌ترین مزیت رقابتی در حالت وقوع نرخ ارز تعادلی اتفاق خواهد افتاد.

جدول ۲- بررسی شاخص هزینه منابع داخلی (NSP) در انواع برنج تولیدی - ده ریال

استان	محصول	دلار	یورو	تعادلی
مازندران	برنج دانه بلند مرغوب	-۵۳۵۹۳۹/۰۵	۲۸۸۷۹۸/۴۰	۹۱۲۶۳۷/۳۹
	برنج دانه بلند پرمحصول	-۲۲۸۶۵۴/۹۱	۵۸۹۴۰۷/۵۶	۱۲۰۸۳۴۲/۷۶
	برنج دانه کوتاه	۱۰۳۳۱۶۴/۷۱	۱۸۸۶۵۶۶/۰۰	۲۵۳۱۴۵۴/۶۱
گلستان	برنج دانه بلند پرمحصول	۲۶۶۵۸۳/۹۰	۹۸۶۳۷۰/۶۴	۱۵۲۹۶۱/۲۳
	برنج دانه بلند مرغوب	۱۰۶۸۱۶/۳۴	۸۴۳۳۸۴/۸۷	۱۳۹۹۵۰۲/۷۵
	برنج دانه متوسط پرمحصول	-۳۲۲۷۲۷/۰۴	۴۰۳۵۱۰/۰۳۶	۹۵۱۸۲۸/۱۳
	برنج دانه متوسط مرغوب	-۱۳۶۰۸۰/۳۰	۶۱۷۱۲۸/۱۲	۱۱۸۵۸۰۹/۳۳

در مورد شاخص SCB نیز همانگونه که مشاهده می‌شود، در استان مازندران، در نرخ ارز واقعی دلار همچنان برنج دانه بلند مرغوب و دانه بلند پرمحصول فاقد مزیت رقابتی هستند اما برنج دانه کوتاه دارای مزیت نسبی خواهد بود. در

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده زنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱-۲ اسفند ۱۳۹۱

(محور برنج ایرانی، سرمایه ملی)

حالی که همانگونه که مشاهده می‌شود در نرخ ارز تعادلی ارقام برنج دانه بلند مرغوب و دانه کوتاه دارای مزیت رقابتی خواهند بود. بهبود شاخص مزیت نسبی با افزایش نرخ واقعی ارز در این شاخص نیز کاملاً مشخص است. در استان گلستان نیز ارقام برنج دانه بلند مرغوب و دانه بلند پرمحصول در نرخ ارز واقعی دلار دارای مزیت نسبی بوده و سایر ارقام فاقد مزیت نسبی می‌باشند. این در حالی است که در سایر نرخ‌های ارز یورو و تعادلی تمامی ارقام برنج در این استان دارای مزیت نسبی خواهند بود. در این استان نیز مناسب‌ترین مزیت رقابتی در حالت وقوع نرخ ارز تعادلی اتفاق خواهد افتاد. در واقع این نتیجه بیانگر آن خواهد بود که اقتصاد آزاد و رقابتی می‌تواند به نفع محصولات کشاورزی باشد و این محصولات را از مزیت مناسب‌تری در بازارهای جهانی برخوردار سازد. لذا اعمال سیاست‌های نرخ ارز در هر شکل خود انحرافات را در بازار محصولات کشاورزی به وجود خواهد آورد و لذا، از آنجا که نرخ ارز تعادلی، نرخ ارز تحت شرایط رقابتی می‌باشد، جهت ایجاد بازارهای رقابتی و قابل رقابت محصولات کشاورزی، دستیابی به این نرخ از ضرورت و منافع قابل توجهی برخوردار خواهد بود.

جدول ۳- بررسی شاخص هزینه منابع داخلی (SCB) در انواع برنج تولیدی

استان	محصول	دلار	یورو	تعادلی
مازندران	برنج دانه بلند مرغوب	۱/۴۸۶	۱/۱۲	۰/۹۵
	برنج دانه بلند پرمحصول	۱/۷۱۶	۱/۳۲	۱/۱۲
	برنج دانه کوتاه	۰/۴۹۸	۰/۳۲	۰/۱۸
گلستان	برنج دانه بلند پرمحصول	۰/۸۶۵	۰/۶۴۰	۰/۵۴۰
	برنج دانه بلند مرغوب	۰/۹۴۶	۰/۶۹۳	۰/۵۷۹
	برنج دانه متوسط پرمحصول	۱/۱۶۳	۰/۸۵۳	۰/۷۱۴
	برنج دانه متوسط مرغوب	۱/۰۶۹	۰/۷۷۵	۰/۶۴۳

مأخذ: یافته‌های مطالعه

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

همانگونه که نتایج این مطالعه نشان می‌دهد در استان‌های مازندران و گلستان نوع رقابت‌پذیری غالب ارقام متفاوت است. به این صورت که در استان مازندران ارقام دانه کوتاه مزیت نسبی مناسب‌تری را نسبت به سایر ارقام داشته‌اند. در حالی که در استان گلستان، ارقام دانه بلند مزیت مناسب‌تری را دارا بوده‌اند. لذا، چنانچه برنامه‌ریزی‌ها به سمت و سویی گرایش یابد که ارقام دانه کوتاه در استان مازندران و ارقام دانه بلند در استان گلستان تخصصی شوند، آنگاه علاوه بر رقابت پذیر کردن محصولات تولیدی، در مصرف نهاده‌های مهم و بویژه آب و زمین صرفه‌جویی خواهد شد. در همین راستا جهت اطمینان از حصول این منطقه بندی یا پهنه‌بندی، لازم است تا سیاستی اتخاذ گردد که حمایت‌های انجام گرفته در بخش کشاورزی در استان‌های مختلف منوط به اجرای این منطقه‌بندی و تخصصی شدن استان‌های کشور باشد.

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده ژنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱-۲ اسفند ۱۳۹۱

(محور برنج ایرانی، سرمایه ملی)

در مورد ارقام بیان شده که دارای مزیت نسبی شده‌اند لازم است تا بیشتر مورد توجه قرار گیرند و با بهبود بازار این ارقام، شرایط برای تولید آن‌ها در استان‌ها مورد نظر و امکان صادرات به سایر استان‌ها بیش از پیش فراهم گردد. همچنین در همین راستا لازم است، حمایت‌های دولت از محصول برنج صورت هدفمند درآمده و ارقام دارای مزیت نسبی بالاتر، مورد حمایت بیشتری قرار گیرد و مناسب‌تر آن است که حمایت‌ها از حالت مستقیم (حمایت از قیمت محصول و نهاده‌ها) به حالت غیرمستقیم و ساختاری (نظیر حمایت از ورود تکنولوژی نوین و سازگار با شرایط ایران) تغییر یابد تا اثرات بلندمدتی را در پی داشته باشد.

در نهایت، همانگونه که از نتایج این مطالعه مشخص است، افزایش نرخ واقعی ارز، به نفع بخش کشاورزی بوده و به رقابت‌پذیری بیشتر آن خواهد انجامید. لذا واقعی نمودن نرخ ارز و دستیابی به نرخ ارزی که برآمده از تعادل بلندمدت اقتصاد کشور است، به نفع بخش کشاورزی بوده و یکی از راه‌های دستیابی به تولیدات قابل رقابت در بلندمدت خواهد بود.

منابع

- اتقایی م. ۱۳۸۹. برآورد نرخ ارز تعادلی و بررسی اثر احتمالی آن بر شاخص حمایت از تولیدکننده بخش کشاورزی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه اقتصاد کشاورزی، دانشگاه تهران.
- بانک مرکزی. ۱۳۸۹. مرکز داده‌ها و اطلاعات.
- حاجی رحیمی، م. و اسدی شیرین، گ. ۱۳۸۹. بررسی مزیت نسبی محصولات زراعی منتخب در استان کردستان. دانش کشاورزی پایدار، ۱: ۱-۱۰.
- دشتی ق، خداوردیزاده م، رضایی ر. ۱۳۸۹. تحلیل مزیت نسبی و ساختار بازار صادرات جهانی پسته. اقتصاد و توسعه کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی)، ۱: ۱۰۶-۹۹.
- رضایی ا، چیدری ا، نخعی ن. ۱۳۸۹. بررسی سیاست‌های حمایتی و مزیت نسبی تولید و صادرات پیاز: (مطالعه موردی: استان اصفهان). اقتصاد و توسعه کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی)، ۲: ۱۵۰-۱۴۱.
- رفیعی ج. ۱۳۸۵. بررسی مزیت نسبی دانه‌های روغنی در استان مازندران با استفاده از الگوهای برنامه‌ریزی خطی، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه اقتصاد کشاورزی، دانشگاه تهران.
- عزیزی ج، زیبایی م. ۱۳۸۰. تعیین مزیت نسبی برنج در ایران. مطالعه موردی استانهای گیلان، مازندران و فارس. فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه. شماره ۹: ۷۱-۹۶.
- سازمان جهاد کشاورزی استان گلستان. ۱۳۹۰. مرکز آمار و داده‌ها. بانک زراعت.
- سازمان جهاد کشاورزی استان مازندران. ۱۳۹۰. مرکز آمار و داده‌ها. بانک زراعت.
- سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران. ۱۳۸۹. مرکز آمار و اطلاعات.
- سالم ج، زارع ا. ۱۳۸۹. بررسی بازاریابی و مزیت نسبی بادام در استان یزد. تحقیقات اقتصاد کشاورزی، ۲: ۹۰-۷۳.
- عین‌اللهی م. ۱۳۸۸. بررسی مزیت نسبی تولید محصول لوبیا در استان زنجان. اقتصاد کشاورزی، ۲: ۱۵۷-۱۳۹.
- محمدی د. ۱۳۸۳. تعیین مزیت نسبی دانه‌های روغنی و بررسی مشکلات تولید آنها در استان فارس، فصلنامه اقتصاد و توسعه، ۴۷: ۱۱۵-۱۲۵.

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده زنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱-۲ اسفند ۱۳۹۱

(محور برنج ایرانی، سرمایه ملی)

وزارت جهاد کشاورزی . ۱۳۸۹ . مرکز آمار و اطلاعات، بانک زراعت و هزینه تولید.

- Bahata S T, Jooste A. 2005. The effect of internalization on the beef and maize sub-sectors: the relevance of revealed comparative advantage measures. *Agreconomy*, 4: 452-464.
- Burianová J, 2010. The Trends of the Agrarian Foreign Trade of CR after Accession to EU, Competitiveness of Commodities. *Agris on-line Papers in Economics and Informatics*, 2: 3-11.
- Elzaki R M, Elamin E, Ahmed S. E., Essia, A. M., Elbushar, A. A. and Salih, A. A. 2006. Comparative Advantage Analysis of the Crops Production in the Agricultural Farming Systems in Sudan. *Agris on-line Papers in Economics and Informatics*, No. 3: 1-14.
- Kapaj, A. M., Kapaj, I., Chan-Halbrendt, C. and Totajani, O. 2010. Assessing the Comparative Advantage of Albanian Olive Oil Production. *International Food and Agribusiness Management Review*, Volume 13: 15-26.
- Makosholo, ML. and Jooste, A. 2006. The comparative advantage of selected long-term crops in Lesotho. *Agrekon*, 2: 173-184.
- Mohantay, S., Fang, Ch. And Chaudhary, J. 2002. Assessing the competitiveness of Indian cotton production: A policy analysis matrix approach. *Agribusiness Management Review*, 9: 60-81.
- Shahabuddin, Q. and Dorosh, P. 2002. Comparative advantage in Bangladesh crop protection. Markets and Structural Studies Division DISCUSSION PAPER NO. 47, International Food Policy Research Institute. <http://www.ifpri.org>.
- World Bank. 2010. <http://data.worldbank.org/>.
- Zhong, F., Xu, Zh. and Fu, L. 2002. Regional Comparative Advantage in China's Main Grain Crops. *ACIAR China Grain Market Policy Project Paper No. 1*.